

«Sovyetler Birliği Sorunu»

Uluslararası Sosyalist Hareket'te halen egemen olan bunalımın önde gelen sorusu SBKP veya Sovyetler Birliği'nin ne olup ne olmadığı sorusudur. Bilindiği gibi bugün sosyalist hareketteki her eğilim, öncelikle ve asıl olarak bu soruya verdikleri cevaplarla tanımlanmakta, buna göre tasnif edilmektedirler.

Bunalımın had noktaya vardığı günümüzde bu soru artık herhangi bir soru olmanın ötesinde bir anlam ve önem verilerek sorulmaktadır. Cevaplar iyice kategorikleşmiş ve herşeyi açıklayan birer şifre haline gelmiştir. Nitekim bugün, Sovyetler Birliği'ni nasıl niteliğini bildiğimiz bir eğilimin bütün diğer sorunlar hakkında nasıl görüşleri olabileceğini anlamak kolaydır. Bunun içindir ki artık Sovyetler Birliği'nin ne olup ne olmadığı sorusuna verilen cevap, Sovyetler Birliği'ni açıklamaktan öte, bizzat cevap verenin ne olduğunu, sosyalist hareketin genel alanı içinde nerede bulunduğunu açıklamaktadır. Sovyetler Birliği'ni nitellemek için kullanılan deyim asıl olarak kendimizi, yerimizi belirleyen bir anlam kazanmıştır. Sorun artık Sovyetler Birliği'ni anlamak değil, kendimizi açıklamaktır.

Ama bu bunalımın doruk noktasının görünümüdür, bunalımın kesin bir çözümsüzlüğe vardığının göstergesidir.

Çünkü başlangıçta amaç gerçekten de Sovyetler Birliği'nin ne olup ne olmadığını anlamaktır. Günümüz bunalımına yol açan tartışmanın ilk evresinde Sovyetler Birliği yoğun bir ilgiyle ele alınmış, ekonomik-toplumsal olguları incelenmiş, SBKP'nin öne sürdüğü tezlerle bunlara tekabül eden gerçeklikler karşılaştırılmıştır. Sovyetler Birliği'nin 1960'larda 50 yıla yaklaşan somut pratiği, geçen dönemin tarihi koşulları v.b. alabildiğine geniş bir somut olgu yığına «Sovyetler Birliği'nin ne olup ne olmadığı» sorusunu cevaplandırmak için başvurulmuştur.

Şu anda karşı karşıya olduğumuz durum işte bu çabanın varış yeridir. Sovyetler Birliği konusunda ortak bir yargıya varılamamış,

Sovyetler Birliği'nde somutlaşan sorun çözülmemiş, daha doğrusu her farklı eğilim kendince çözümlemiştir bunu.

Ama bu çözümlemelerin gerçek bir çözüm olduğu kesinlikle söylenemez. Çünkü bir sorunu çözemediğine gerçekten inanan, çözümünün geçerliliğine güvenenlerde görülen o rahatlık duygusu ve buna uyarlı davranışlar görülmemektedir. Tam tersine Uluslararası Sosyalist Hareket, belki hiçbir döneminde olmadığı kadar tedirgin öfkeli bir iç mücadele yaşamaktadır. Sovyet-Çin çatışmasının bir dizi sonucu bir yana, her ülke sosyalist hareketi içindeki farklı eğilimlerin birbirleri ile sürdürdükleri mücadelede kullanılan yöntemlerin niteliği yeterince açık biçimde durumu anlatmaktadır.

Çözüm bulamamanın sonucudur bunlar. Bunalım da zaten bu demektir.

Bu noktada Sovyetler Birliği üzerine öne sürülen görüşlerin ilginç bir özelliği üzerinde durmalıyız.

Sovyetler Birliği'ni eleştiren en eski eğilim bilindiği üzere Troçkizmdir. Troçkizm, Sovyetler Birliği'nde bürokrasinin diktatörlüğü vardır der. Bu teze göre Sovyet ekonomik sistemi asıl olarak sosyalist niteliktedir. Ancak bu ekonomik temel üzerine kurulu siyasal düzen işçi sınıfının egemenliğini değil, devlet ve parti yöneticilerinin, üst bürokratların, işletmeleri yöneten teknokrat kesimlerin çıkarlarını, onların egemenliğini korumaktadır. Troçkistler bu tezlerine üst bürokratlara tanınan imtiyazları, bu kesimlerin ücret düzeylerinin yüksekliğini v.b. olguları kanıt gösterirler. Bürokrasi diktatörlüğünün bu «ekonomik temelleri»ni gösterdikten sonra Troçkizm SBKP'nin ideolojik-politik tezlerinin bürokrasinin çıkarlarıyla nasıl bir uyum içinde olduğunu ispatlamaya geçer.

SBKP'yi Troçkistler gibi «bürokrasinin» egemenliğindeki bir parti; Sovyetler Birliği devletini de «bürokratik diktatörlük aygıtı» olarak nitelermeyip, daha değişik nitelermeler kulla-

nanlar şu yukarda özetlenen «olgusal kanıtlar»dan hiç de farklı kanıtlar göstermemektedirler. Sovyetler Birliği'ni «sosyal emperyalist» olarak niteleyen ÇKP'nin yaptığı; bütün bu olguları özel olarak Stalin sonrasında ortaya çıkmış şeyler olarak göstermesidir. Troçkizmin daha 1925'lerden itibaren sürekli kullandığı ve Stalin'in politikasının sonuçları olarak ilan ettiği şeyler ÇKP tarafından Stalin politikasından uzaklaşmanın, bu politikaları yadsımanın sonuçları olarak ilan ediliyor. 1930 larda yazılmış Sovyetler Birliği'ni konu edinen herhangi bir Troçkist metin ile 1960 ortalarında Sovyetler Birliği'nin «sosyal emperyalist» olduğunu açıklamaya çalışan bir ÇKP yayınının karşılaştırılması durumu yeterince anlatır.

Aynı kanıtlar, aynı olgular bugüne değin yapılan bellibaşlı tüm Sovyetler Birliği eleştirilerinde ortaktır. Örneğin ülkemizde hayli yaygın bir tez olan Sovyetler Birliği'nde «revizyonist bir diktatörlüğün egemen olduğu» tezinin açıklanmasında da bunu görüyoruz.

Bunu söylemekle şimdiye değin Sovyetler Birliği veya SBKP'yi eleştiren eğilimlerin «bürokrasi diktatörlüğü», «revizyonist diktatörlük», «sosyal-emperyalist ülke» ve «demokrasi yokluğu» v.b. terim ve kavramlarla ifade edilen tezleri arasında herhangi bir fark olmadığını öne sürüyor değiliz.

Bu farkların neden ileri geldiğini az sonra açıklamaya çalışacağız. Burada belirtmeğe çalıştığımız bütün bu eleştirel yaklaşımların aynı olgulara dikkat ettikleri, aynı olgulardan yola çıktıkları gerçeğidir.

Farklar, değişik nitelermeler; bu olguların yorumlanması, yani neden dolayı ortaya çıktıkları —kaynağı— konusundadır. Marksist anlayışa uygun olarak bütün bu farklı eğilimler yalnızca olguları tesbit etmekle yetinmiyorlar, bunların kaynağını araştırıyorlar. Çünkü yine aynı Marksist anlayış sorunun kaynağını bulmakla bu sorunun nasıl çözümleneceğini, nerede çözümleneceğini de gösterir. «Kaynağı» araştırılması bunun için gereklidir.

Bütün tezleri bu açıdan incelediğimizde görürüz ki «Sovyetler Birliği sorunu» bugüne değin üç ayrı platformda ele alınmıştır. Bunların ilki «parti» platformudur. Troçkizmin ve günümüzde «sol» olarak nitelenen «şiddetle dayalı devrim» tezini savunanların Sovyetler Birliği sorununu ele aldıkları çerçeve budur.

Her iki eğilim de sorunun SBKP'nin yapısından ya da bu partiye egemen olan eğilimden doğduğunu kabul etmektedirler. Bu ilk benzerliğe karşı aralarında hayli önemli farklar vardır.

Troçkizme göre SBKP, özel olarak bürokrasinin, ayrıcalıklı bir tabaka oluşturan teknokratların partisidir. «Sol» diye nitelenen görüş ise SBKP'yi Troçkizm gibi bir «zümre partisi» olarak nitelmez. SBKP'nin sınıf temeli değil, eğiliminin niteliğini eleştirir.

Burada belirtilmelidir ki Troçkizme göre «bürokrasinin partisi» oluşu adeta bir «ilk günah»dan dolaydır. Sovyetler Birliği'nin ilk kuruluş yıllarında devlet mekanizmasından ve işletmelerin idari ve teknik yönetim kadrolarından gereği gibi uzaklaştırılamamış olan eski rejimden kalma bürokrat ve teknokratlar kısa süre içinde yeni devlet ve parti organizasyonuna yerleşmişlerdir. Şüphesiz bunun mümkün olması, SBKP'nin «dünya devrimi» ne değil «tek ülkede sosyalizme» yönelen anlayışı yüzündendir. SBKP'nin bu anlayışa yönelmesi ise partinin kilit noktalarını elde tutan «parti bürokratları»nın eseridir. İlerde daha detaylı olarak Troçkizmin bir analizini yapacağımız için şimdilik yalnızca onun «Sovyetler Birliği sorunu»nu parti platformunda ele alışının en genel çizgilerini vermekle yetiniyoruz.

«Sol» eleştiri, SBKP'nin revizyonist bir sapma gösterdiğini öne süren ve «sorun»un buradan kaynaklandığını kabul etmiş görünen tez, niteliği gereği «çözüm»ü bir sapmanın giderilmesi çerçevesinde görür. Bu durumda ya parti yöneticilerinin bu revizyonist anlayışlarını düzeltmeleri, ya da parti içinde devrimci bir muhalefetin gelişerek parti ve dolayısıyla devlet iktidarını ele geçirmeleri «sorun»u çözer.

Bu eleştirinin SBKP'de «revizyonizm» olarak gösterdiği kanıtlar şunlar: Bilindiği üzere «Stalin eleştirisi»nin başlatıldığı evreden itibaren SBKP yöneticileri, Sovyetler Birliği'nde proletarya diktatörlüğü evresinin geçildiğini ve dolayısıyla SBKP'nin «bütün halkın partisi», Sovyet devletinin de «bütün halkın devleti» haline geldiğini ilan ettiler. Sosyalizm ile kapitalizm (emperyalizm) arasındaki mücadelelenin ise, içinde bulunulan koşullar nedeniyle bir «barış içinde yavaş» biçiminde sürmek zorunda olduğunu, bu yüzden de sosyalist sis-

temin ekonomik üstünlüğünü göstererek bu «yarış»ı kazanmaya çalışacağını öne sürdüler. «Sosyalizmin çekici gücü» bu tip bir yarış içinde özellikle geri bıraktırılmış ülkelerde etkisini gösterecekti. Böylece tüm dünyada «barışçıl geçiş»i mümkün, hattâ zorunlu kılan koşullar oluşacaktı. «Şiddete dayalı devrim» zaten var olan nükleer denge nedeniyle geçersizleşmiş sayılmalıydı.

«Sol» eleştirisi bütün bu görüşlere kesinlikle karşıdır. Ama onun asıl dikkatini yönelttiği şey «şiddete dayalı devrim» tezinin bırakılmasıdır. Revizyonizm bu noktada tesbit edilmektedir. Nitekim bu yüzden sözkonusu eleştirisi Sovyetler Birliği'nin ne olup ne olmadığı sorusuyla fazlasıyla ilgilenmemiş, SBKP'nin dünya devrimci hareketlerine empoze ettiği «barışçıl» veya «kapitalist olmayan yol» önerilerinin «pasifist» nitelikte olduğunu ilan ve kanıtlamaya çalışmıştır. Bu eleştirisi «devrim yapmak», yani sosyalistlerin, iktidarı ele geçirmesi sorunuyla ilgilenmekte, devrim yapmış bir ülke —SSCB— devrimi gerçekleştiren bir partinin niçin böylesi «pasifist», «devrimci olmayan» tezler öne sürebildiğinin nedenlerini araştırmaya gerek görmemiştir.

Geçerken belirtilmelidir ki özellikle «revizyonist diktatörlük» nitelemesi tamamen anlamsızdır. Çünkü bir siyasal düzen bir sınıfın ya da en fazla bir zümrenin diktatörlüğü olarak tanımlanır. Özellikle Marksist yaklaşımın, onun devlet ve siyasal düzen teorisinin gereğidir bu. Eğilimlerin diktatörlüğünden söz edilemez, sınıfların diktatörlüğünden söz edilebilir. Bunun böyle olduğunu, burada yapılan sınıf vurgulamasının terminolojik sadakat v.b. şeylerle değil, son derece özsel nedenlerle ilgili olduğunu anlatmaya çalışmak bütün önemine karşın bu yazının konusu değil. Burada Troçkizmin «bürokrasi diktatörlüğü» tezinin de benzer nedenlerden ötürü daha az yanlış olmadığını belirtmek gerekiyor. Troçkizmin, karşıtı Stalinizmden ne ölçüde farklı olduğunu açıklamak ve her ikisini birleştiren ortak temeli göstermek bu yazının özellikle üzerinde durulacak bir konusu olduğu için, Troçkist «bürokrasi diktatörlüğü» tezinin Marksist siyasal düzen teorisi ışığında eleştirisini yapmak gereklidir.

İkinci platform, «sorun»un «siyasal düzen» çerçevesinde ele alınmasıdır. Son yıllarda ortaya çıkan Avrupa Komünizmi akımı

böyle formüle edilebilir. Bu tezin ideologları Sovyetler Birliği'nde «demokrasinin olmayışı»na işaret ediyorlar. Bu teze göre Sovyetler Birliği'nde olmayan «demokrasi» Batı Avrupa ülkelerinde geçerli olan ve Marksist anlayışın «burjuva demokrasisi» olarak nitelediği demokrasidir. Nitekim en açık biçimde İspanya Komünist Partisi, genel sekreteri S. Carillo tarafından formüle edilen «sorunun çözümü» şöyle özetlenebilir: Batı Avrupa ülkelerinin ekonomik düzenlerinin sosyalleştirilmesi, Sovyetler Birliği'nin siyasal düzeninin de demokratikleştirilmesi. Böylece tüm Avrupa (SSCB de dahil) için geçerli bir «çözüm» öneriliyor. Şüphesiz bu tezin ilk özelliği apaçık eklektisizmidir. Çoğu kez taraftarlarının da olabildiğince açık biçimde kabul ettikleri bu niteliğiyle sözkonusu tezi eleştirmek mümkün. Ama çok daha önemli bir yanı var bu tezlerin. Marksist Sosyalizm teorisinin yenilgisini kabullenmenin en umutsuzca hattâ bu bile değil —umursamazca biçimdir bu tez. II. Enternasyonal eğiliminde hiç değilse bu yenilgi motifi yoktu. Onlar burjuva demokrasisini mümkün tek siyasal biçim olarak düşünmekteydiler. Oysa sözkonusu partiler, işte bu düşünceye karşı verilen mücadelede formüle edilmiş olan Leninist Proletarya Diktatörlüğü ve devlet teorilerini, bu uzun yıllar savunur gözüktükleri anlayışı yenilgi ve umursamazlık dolu bir tavırla terk ediyorlar.

Eğer Avrupa Komünizmi akımı aynı zamanda «enternasyonalizm» adına savunulan SBKP hegemonyasının eleştirilmezliği tezinin de geçersiz saymasa idi, SBKP'nin bu umursamazlık ve yenilgi dolu teze tek söz söyleyeceği yoktu. Nitekim söyledikleri de bu «enternasyonalizm» adına sürdürdükleri bu otorite makamı olma konularını koruma kaygısı ile ilişkindir.*

*Yeri gelmişken birçok ülkede SBKP paralelindeki siyasal akımların öne sürdükleri «ileri demokrasi» tezinin aynı adı taşıyan Avrupa Komünizmi akımına özgü tezlerle hem aynı nitelikte olmadıklarını ve hem de onlarınkinden daha fazla karşı çıkılması gereken bir anlayışın ürünü olduğunu belirtmek gereklidir.

Az sonra değineceğimiz Avrupa Komünizminin «ileri demokrasi» tezi, sosyalist toplumun Sovyetler Birliği örneğine alternatif bir çözüm olarak öne sürülmektedir. Yani amaç, Sovyetler Birliği'nden başka bir sosyalist toplum modelidir. SBKP paralelin-

«Sovyetler Birliği'nin ne olup ne olmadığı» sorusunun ele alındığı üçüncü platformda, bir dizi görüş vardır. Bız burada özellikle bunların en basiti ama en çarpıcısı olan ÇKP'nin «sosyal emperyalizm - faşizm» tezi üzerinde duracağız.

ÇKP tezi, Sovyetler Birliği toplumunun nitelik değiştirdiğini iddia etmektedir. Ünlü «geriye dönüş» teorisi eşliğinde öne sürülen «Sovyetler Birliği'nin sosyal emperyalist-faşist bir ülke haline geldiği» tezi bu anlamdadır.

Okur bu tezin kullandığı «Sovyet toplumu-nun iç yapısı»na ilişkin kanıtların, asıl olarak Troçkist muhalefetin 1930 —hattâ 1925— lerden beri öne sürdüğü kanıtlar olduğunu bilir. Troçkizm bunlardan «bürokrasi diktatörlüğü» tezine varmıştı ve hâlâ da bunu öne sürmektedir; ÇKP ise aynı tip kanıtları Sovyet toplumunun «geriye dönüş» yaptığının ispatında kullanıyor.

ÇKP tezine göre bu «geriye dönüş», «bir avuç hain»in SBKP'sine egemen olması ile başlatılmıştır. ÇKP «bu bir avuç haini» önce «kardeş partideki hatalı görüş sahipleri», sonra «revizyonist» en sonunda da «sosyal emperyalist - faşist- yeni çarlar» olarak niteledi. ÇKP tezlerinin bu «evrim süreci» Birikim'in 11. ve 12. sayılarındaki «üçlü dünya analizi»nin eleştirildiği yazılarda etraflıca açıklanmıştı.

Şüphesiz ÇKP, Sovyetler Birliği'ne «sosyal emperyalist» derken yalnızca yukarıda sözü edilen «iç»e ait kanıtlarla yetinmiyor. Sovyetler Birliği'nin diğer ülkelere yaptığı yatırımlar —ki bunların kâr amaçlı kapitalist yatırımlar olmadığı bilinir— dünya çapında askerî üs ve anlaşmalar sistemi ve öteki «süper güç» ABD ile sürdürülen dünya ölçüsünde nüfuz mücadelesi v.b. kanıtları da öne sürmektedir. SBKP'nin dünya Komünist Partileri üzerinde hegemonyasını sürdürme isteği ise, ta başlangıçtan beri ÇKP'nin karşı çıktığı ve şimdi de «sosyal emperyalizme» kanıt olarak gösterilen uygulamadır.

Burada bu sonuçlu kanıtların incelenmesine girmeyeceğiz. Yazımızın amacı bu değil,

dekilerin «ileri demokrasi»leri ise Sovyetler Birliği örneğine varışta bir evredir. SBKP paralelindekilerin görevi bu evreye varmak, yani burjuva demokrasisi içinde bir unsur olmaktır. «Sosyalizme Açılan Yol» ise «Sosyalist sistemin itici-veya çekici-gücü»nün oluşturacağı birşeydir.

çünkü sözkonusu kanıtların gerçek olması halinde bile bunların daha değişik bir yorumu da mümkündür ve nitekim SBKP de bu gerçekleri inkar etmeyip, tersine savunarak; bunların sosyalizmin zairene yardımcı olduğunu ileri sürmektedir.

Gerek Birikim'in 11. ve 12. sayılarında yapılan incelemelerde ve gerekse aynı konu ile ilgili başka yazarların incelemelerinde ÇKP tezlerinin şu belirsiz, naif noktasına dikkat çekilmiştir. ÇKP, Sovyetler Birliği'nde bir «geriye dönüş»ten, «sosyalizmden faşizme» bir dönüşten sözdebilmekte ama böylesi bir olayın tüm toplumda niçin herhangi bir tepkiyle karşılanmaksızın olabildiğini cevapsız bırakmaktadır. «Komünist Parti faşist parti haline dönüşmüştür» gibi yargılarla yapılan bu analizler kabul edildiğinde ortada Marksizm diye birşey kalmaz. Herşey anlamsızlaşır. Her şeyin karşısına dönüştüğü bir dünyada neyin kalıcı olduğu, «tarihsel gelişme» diye bir kavramın artık gerçek bir anlamı olup olamayacağı v.b. bir dizi soru çıkar ortaya.

Şüphesiz bunlar ÇKP analizi kabul edildiğinde sorulacak yöntemsel soruların ancak bir bölümü.

Bunların ÇKP ideologlarınca bilinmemesi imkansız.

Şunu söylemek yanlış sayılmamalıdır. Sovyetler Birliği'nin «geriye dönüş» yaptığını ispat etmek için ÇKP ideologları Marksizmden dönüş yapmayı göze almışlardır.

Buraya kadar günümüz bunalımında Sovyetler Birliği'nin «ne olup ne olmadığı» sorusuna verilen farklı cevapları ele aldık. Kısmen yaptığımız açıklamalarla bu cevapların yetersiz ve yanlış olduğunu öne sürdük.

Ama bu, kendisini eleştiren çeşitli görüşlere karşı çıkan ve Sovyetler Birliği'ni «reel sosyalizm» olarak niteleyip bunu savunan SBKP'nin haklılığına kesinlikle kanıt olamaz. Çünkü bir «Sovyetler Birliği sorunu» vardır ve bu sorunu ele alanlar çok yanlış yargılara varmış olsalar bile, onların bu soruna verdikleri hayati önemin tamamen yerinde olduğunu söylemeliyiz.

«Sovyetler Birliği'nin ne olup ne olmadığı sorusu» özerk bir soru değildir. Bu soru temeldeki çok daha kapsamlı bir sorunun adeta «dışa vurumudur». Sovyetler Birliği'nin ken-

disinde düğümlenen, Sovyetler Birliği'nin yorumlanmasıyla sıkı sıkıya bağlı ama bundan ibaret olmayan bir sorundur. Sovyetler Birliği bu temel sorunun çözülmesinde bir halkadır.

Sovyetler Birliği üzerine görüşlerin, «tavırların» bunca önem kazanıp, ayırdedici ölçü haline geldiği bu bunalım ortamından çıkmak istiyorsak, öncelikle bu temel sorunun ne olduğu, içeriği, kapsamı ve neden dolayı sosyalist hareketin bütün eylem alanlarını ilgilendirdiği açıkça konulmuş olmalıdır.

«Sovyetler Birliği'nin ne olup ne olmadığı» sorusu bu bakımdan yetersizdir. Bugüne değin bu soru etrafında sürdürülen tartışmaların gelip son derece olumsuz bir çıkmaza saplandığı da ortadadır. Daha önce de değinildiği gibi bu soru etrafında gelişen tartışmalar en sonunda «Sovyetler Birliği'nin ne olup ne olmadığı» sorusunu değil bizim nerede olduğumuzun cevabının araştırıldığı bir biçime dönüşmüştür. Tartışma artık anlamını yitirmiştir.

Ama öte yandan da buna aşırı bir anlam veriyorduk. Kendi tezimizin doğruluğunu öne sürerken bu tezin «sosyalist devrimin esenliğini sağlayacak yegâne tez» olduğunu ısrarla öne sürüyorduk. Ama ne var ki Sovyetler Birliği'nin şu ya da bu sıfatla nitelenmesi ile sosyalist devrimin esenliği arasındaki bağı, ilişkiyi açıkça gösterebildiğimizi de iddia edemeyiz. Ve yine bu nitelikleme ile Türkiye'deki sosyalist mücadelenin günlük görevlerinin doğru biçimde yapılması arasındaki ilişkiyi —var olduğunu ısrarla öne sürüp, tavırlarımızı da buna uyarladığımız ilişkiyi— doyurucu biçimde açıkladığımız da söylenemez. Pek çok kişinin «sağduyulu» olarak nitelediği «bırakalım Sovyetler Birliği'nin ne olduğu sorusunu, biz kendi işimize bakalım» görüşü, bunca yaygınlaşılabiliyorsa nedeni budur.

Aslında haklı olarak bugün birbirinden tamamen izole olmuş farklı eğilimler, bu «makul» ve «sağduyulu» görüşün Marksistçe olmadığını öne sürmektedir. Ama artık iyice anlamını yitirmiş bu tartışmalardan bıkan geniş kesimler, yıpratıcı bir sinir harbine dönüşen bu tartışmanın Marksizm adına sürdürüldüğünü duydukça, Marksizmden de uzaklaşmaktadırlar. Her farklı eğilimin ayrı bir Marksizm anlayışı öne sürdüğü bu ortamda za-

ten Marksizmin saygınlığı iyice kaybolmuştur.

Sovyetler Birliği üzerinde süren tartışmanın yarattığı bunalımın bilançosu, hepimizin bildiği çatışmalar, sert mücadeleler ile birlikte böyledir.

Ama varılmak istenen nokta bu değildi. Söz konusu tartışma ile çözümlenmek istenen bir sorun vardı. Tartışmanın bir amacı, bir hedefi vardı.

Tartışmaların başlangıcında bu amacın açık seçik ifade edildiğini göremiyoruz. Bu yüzden de zaman içinde neyi niçin tartıştığımız, amacımızın ne olduğu sorusu iyice bulanıklaşıp gitti.

O halde «Sovyetler Birliği sorunu»nu yeniden tartışma konusu yaparken öncelikle **bu amacı** açık seçik koymalıyız. Yeniden açılan bir tartışmanın gerçekten bir anlamı olacaksa bu tartışmadan ona verilen hayati öneme uyarlı bir sonuç bekleniyorsa ilkin bu yapılmalıdır.

Az yukarda «Sovyetler Birliği sorunu»nun aslında sosyalist hareketin son derece hayatı, temel sorunlarının bir dışı vurumu olduğunu öne sürdük. Demek oluyor ki amacımız asıl olarak bu temel sorunu çözümlenmeye çalışmaktır. Ancak göstermemiz gereken şey, bu temel sorun ile Sovyetler Birliği arasındaki bağıdır, yani bu temel sorunun neden salt teorik bir sorun olarak değil de **mutlaka** Sovyetler Birliği bağlamında ele alınmak gerektiği açıklanmalıdır. İkincisi «kendi işimize bakmamız» için, örneğin Türkiye'de sosyalist mücadeleyi yürütebilmemiz için niçin öncelikle bu hayati temel sorundan ve bu bağlamda düşünülen «Sovyetler Birliği sorunu»ndan başlamamız gerektiği de aydınlığa kavuşturulmalıdır.

Bunu yapabilmek için önce şu soruyu sormalıyız: «Sovyetler Birliği'nin ne olup ne olmadığı» sorusu neden dolayı sorulur oldu?

Sovyetler Birliği'nin bir sorun olarak ele alınması zorunluluğuna niçin varıldı?

GÜNÜMÜZDEKİ «SOVYETLER BİRLİĞİ SORUNU»NUN TEORİK ARKA PLANI

1957'de SBKP resmen «anti-Stalin» kampanyasını başlattı. «Kişi putlaştırılması» ile suçlanan Stalin'in eylemleri sergilendi ve kınandı. Tüm dünyadaki resmi komünist par-

tileri için tam bir şok olmasına karşın SBKP'nin ilan ettiği kampanyaya uyuldu ve onaylandı. Sonradan SBKP'ye karşı Stalin'i savunan bir tavırla karşı çıkacak olan ÇKP'de söz konusu kampanyaya katıldı ve destekledi.

Ancak bu kampanya ile birlikte SBKP'nin yepyeni tezlerle ortaya çıktığı görüldü. SBKP, Sovyetler Birliği'nde komünizmin ilk evresinin tamamlanmış olduğunu öne sürmektedir.

Bu temel kabulden yola çıkan SBKP, kendisinin artık özel olarak Sovyet işçi sınıfının partisi olma evresini aşarak «tüm halkın partisi» haline geldiğini ve dolayısıyla Sovyet devletinin de artık proleterya diktatörlüğü olmayıp «tüm halkın devleti»ne dönüştüğünü ilan etmektedir.

Aynı tarihte SBKP, bu Sovyetler Birliği'ne ilişkin tezleri yanında uluslararası sosyalist harekete ilişkin yeni tezler de öne sürdü. Bunlar Sovyetler Birliği'ne ilişkin tezlerin mantıklı bir devamı olduğu için burada özel olarak değinmeyeceğiz. Temel önemde olan tezler, yukarda özetlenmiş olanlardır.

Sovyetler Birliği, komünizme geçişin ilk aşamasını gerçekleştirmiş, ikinci ve son aşamaya girmiştir. Komünizm artık Sovyetler Birliği için yakın bir hedeftir. Tezlerin açık anlamı budur.

Burada söz konusu tezlerin Marksizmle, Marksizmin sosyalizm teorisiyle uyuşup uyuşmadığı üzerinde bir inceleme gereksizdir. Çünkü Marksizm-Leninizm'de ne «partinin dönüşmesi» ve ne de proleterya diktatörlüğünün bir sonraki aşaması olarak takdim edilen «tüm halkın devleti» gibi kavramlar kesinlikle yoktur. Ama bu tezleri, bu kavramları, teori açısından inceleme gereğini duymayışımızın nedeni bu usulî gerekçe değil. Asıl neden «parti» ve «proleterya diktatörlüğü» kavramlarına verilmiş olan içerik, bu kavramların nasıl yorumlanmış olduğudur. Çünkü söz konusu kavramlara verilen içerik, bunların yorumu **kesinlikle** Marksizm dışı bir anlayışı aittir. SBKP'nin bu kavramları kullanırken onlara vermiş olduğu görülen içeriği ve anlamı kabul eden birisi Marksizm-Leninizmden hiçbir şey anlamamıştır, apayrı bir sosyalizm anlayışını temsil etmektedir. Marksist sosyalizm teorisi ile SBKP'nin sosyalizm anlayışı **ayrı** platformdadır.

Ancak şu var ki, SBKP, tezlerini Marksist sosyalizm teorisine uygun bir görünüm

sağlayacak biçimde sunmaya özen göstermektedir.

Nitekim Sovyetler Birliği'nin «komünizmin ilk evresini aştığı ve ikinci evresine girdiği» söylenirken yapılmak istenen budur. Komünizme geçiş iki aşamalı bir dönem olarak kabul eder Marksist sosyalizm teorisi.

Ama eğer Sovyetler Birliği «ilk aşama»yı geçtiyse onun Marksist teoride öngörülen bazı temel özelliklere de sahip olması gerekir.

«Teori»de komünist toplumu karakterize eden ve onun kapitalist topluma göre gerçek bir tarihî aşama olmasını sağlayan özelliklerin başlıca şunlar olduğu kabul edilir: İşbölümünün ve özel olarak da kafa ve kol emeği arasındaki farkın ortadan kalkışı; devletin yok olması; insanlar arasındaki meta ilişkilerinin ortadan kalkışı (Marx buna «ekonominin aşılması» der).

O halde komünizme geçişin ilk aşamasını geçmiş bir toplum bu özelliklere tam anlamıyla sahip değildir ama bu hedeflere doğru giden bir gelişim süreci açıkça görülüyor demektir. Örneğin üretici güçlerin geliştirilmesi öylesine bir seyir izlemektedir ki artık bu işbölümünün giderek daha incelmeye, artmasına değil, tersine giderek yokolmasına yol açmaktadır.

Bilindiği üzere kapitalizmde üretici güçlerin her gelişimi işbölümünün daha da incelmeye gerektirir. Söz gelimi, eskiden birbirine bağlı iki hareket yapan bir insan, bu gelişme sonucunda yalnız bir hareketi yapar hale gelir. Diğer hareket, ya bir makinaya devredilmiştir ya da diğer bir insana. Her iki durumda da amaç üretilenlerin artmasıdır. Aynı tip gelişme kol emeğinde olduğu gibi kafa emeğinde de olur. Kafa emeği türlerinden bazıları yeknasak, devri işler hale gelir, bazılarında ise uzmanlaşma diye nitelenen iç bölünmeler olur. Kol emeği düzeyinde ise işbölümünün artışı, sıradan, niteliksiz işçilerin artışı, nitelikli işçinin kaybolmaya yüz tutması biçiminde görülür.

Marksist sosyalizm teorisi, **kapitalist üretim biçimi**'nin yıkılması ve yerine yeni bir üretim biçiminin kurulmasını temel alır. Bu nokta olağanüstü önemlidir ve Marksist teori bu temel kavranılmamış olması halinde tüm anlamını, tüm özgünlüğünü yitirir. Çünkü Marksizm komünizmi insanlık tarihinin köklü aşaması olarak nitelerken, kapitalist üretim biçimi

minin yukardaki kısa anlatımda bile görülen **uzlaşmaz çelişkisi**'ni özellikle vurgular. Çünkü görüleceği gibi bu üretim biçiminde daha yetkin makineler üretilip daha çok ürün elde edilmektedir ama bu olumlu sonuç, o üretimi gerçekleştiren insanların üretici işlevinin giderek daralmasına yol açmakta, onları gitgide daha tek yönlü hale gelen bir eylem alanına hapsedmektedir.

Ya makinelerin geliştirilip üretimin artırılması ya da işbölümünün olumsuz sonuçlarını önlemek adına yukarıdaki eylemden cayılması gibi iki alternatiften birini seçmek durumunda olduğumuz sanılmamalıdır. Marksizmin önümüze koyduğu hedef, yepyeni bir üretici güçler üretim ilişkileri bileşimi yaratmaktır.

Marksizm, kapitalist toplumun tüm olumsuz görünümünü işte temeldeki bu üretim biçimine bağlar. Kapitalist toplum yerine kurulacak yeni toplum biçim kapitalist üretim biçiminden ayrı, onun az önce özetlenen uzlaşmaz çelişkisini içermeyen, bu çelişkiyi aşmış bir **üretim biçimi** üzerine kurulur. Komünizm ancak bu üretim biçiminin varlığında bir gerçek olur.

Sovyetler Birliği'ndeki üretim biçimi, işbölümü ve özel olarak kafa ve kol emeği ayrımı konularında kapitalist üretim biçiminden hangi anlamda farklıdır? Sovyetler Birliği'nde **üretici güçlerin gelişmesi**, kapitalist toplumdaki üretici güçlerin gelişmesinden nitelikçe farklı mıdır?

Bu sorulara olumlu bir cevap verilmedikçe **kapitalist üretim biçimi**'nin aşıldığından söz edilemez. Çünkü ne üretici güçler ne de üretim ilişkileri düzeyinde Sovyetler Birliği üretim sistemi herhangi bir farklılık gösterememektedir. İşbölümü olgusu bu düzeyce belirlenen, buna göre oluşan bir olgudur. İlk ve temel ayrımı kafa ve kol emeği ayrımı olan işbölümünün aşılmadığı, buna doğru, bilinçle yönlendirilen bir sürecin olmadığı bir topluma, «komünizme geçiyor» denilemez.

Aynı şey devlet konusu için daha fazla doğrudur. SBKP, «halkın devleti»ne geçtiğini söylerken yapılan tek değişiklik devletin adının değiştirilmesidir. Bir parti kararıyla bundan böyle aynı devlet yapısını daha değişik bir isimle anmak «değişim» değildir. Sovyetler Birliği devleti 1957 sonrasında öncekinden mekanizma olarak farklı değildir, fark yalnızca öncekinin yöntemlerinin bir kısmından vaz-

geçilmesi, daha «yumuşak» yöntemlere geçilmesidir. Ve eklenmelidir ki 1957 sonrasında Sovyet devleti çok daha güçlü bir aygıt sistemidir.

Marksist sosyalizm teorisi, komünizme geçiş sürecini «devletin giderek yok olması süreci» olarak da tanımlar. Oysa «komünizme geçtiği» öne sürülen Sovyetler Birliği'nde tamamen tersine bir süreç görüyoruz: Devletin giderek yetkinleşmesi.

Denilebilir ki SSCB'de devlet mekanizma olarak yetkinleşmektedir ama devletin asli fonksiyonu olan «zor kullanma» en azından «Stalin dönemi» ile kıyaslanmayacak ölçüde azaltılmıştır.

Marksist teori, «belli işlevleri yapmak üzere oluşturulmuş; kurum, mekanizma olarak devlet»den söz eder. Bu mekanizmanın giderek yok olmasını öngörür. Devletin giderek daha az zor kullanır hale gelmesini değil.

Sovyet devletinin böylesi geniş ve güçlü bir aygıt halinde oluşuna «dış koşullar» neden gösterilebilir. Şüphesiz Sovyetler Birliği'nde «devletin yok olması»nda bu etkenin payı olmuştur. Ama o bu konuyu ele alırken şu nokta son derece önemlidir. Marksist teoride sosyalist aşamanın devleti, «devlet olmayan devlet» olarak nitelenir. Yani, bilinen, sınıflı toplumlara özgü devlet tipinden nitelikçe farklı bir «devlet» söz konusudur burada. Bu devlet tipinin nasıl bir içerikte olduğu özellikle Lenin'in **Devlet ve İhtilal**'inin konusudur ve orada ayrıntılı biçimde tanımlanmıştır. İşte teoride «giderek yok olacağı» söylenen **bu tip** bir devlettir.

Oysa günümüz Sovyetler Birliği'ndeki devlete mekanizma olarak böyle bir nitelik atfedemeyiz. Bu devlet Lenin'in açıkladığı «devlet olmayan devlet» değildir.

«Dış koşullar» böylesi bir «devlet olmayan devlet»in giderek ortadan kalkışı sürecini aksatmış sayılmaz. Sovyetler Birliği'nde olan şudur: 1925'e kadar bir anlamda varsayılan «devlet olmayan devlet», bu «dış koşullar» neden gösterilerek basbayağı devlet haline getirilmiş ve geçen zaman içinde de başlıca kaygı bu devleti yetkinleştirmek, denetim ve etki gücünü artırmak olmuştur.

Gerek işbölümü ve kafa-kol emeği ayrımının ortadan kalkışı ve gerekse devletin giderek yok olması gibi Marksist sosyalizm teorisinin iki asli ögesi ile Sovyetler Birliği'nin bu

ögelere tekabül eden somut olgularını karşılaştırdığımız zaman, apaçık bir çelişki ile karşılaşırız. Aynı şey «meta ilişkilerinin ortadan kalkışı» konusu için de sözkonusudur.

SBKP tezleri öne sürülünceye kadar böylesi bir karşılaştırma yapmak doğru olmazdı. Her ne kadar 1935 sonrasında Stalin Sovyetler Birliği'nin «sosyalist» olduğunu söylemiş ise de bununla asıl olarak tarımda ve sanayide devlet mülkiyetinin egemen hale gelişini ifade etmiş olmaktadır. Burada şüphesiz Stalin'in Marksist sosyalist toplum teorisini dikkate alarak konuştuğunu iddia etmiyoruz. Tersine şurası açıktır ki Stalin'in anlayışı ile 1957 sonrası SBKP'ye egemen olan anlayış arasında özde herhangi bir fark yoktur. 1957 sonrasında SBKP'ye egemen olan yumuşatılmış bir Stalinizmdir.

Daha sonra bu «Stalinizm» kavramını hayli ayrıntılı biçimde ele alacağız.

Fakat burada «Stalinizm»in önemli bir ögesinden, «gerçekçiliğinden» söz etmemiz gerekiyor. 1957 sonrasında SBKP eğilimi ile Stalin anlayışı arasındaki özsel bağların ilki budur.

Bu «gerçekçilik»in ne olduğunu görelim.

SBKP'nin «komünizmin ikinci evresine geçtiği»ni ileri sürdüğü Sovyetler Birliği'nin somut olguları ile Marksist teorisinin bu evreye ilişkin tezleri arasındaki apaçık çelişki yukarıda anlatılmıştı.

1960'lardan itibaren öne sürülmeye başlanan «reel sosyalizm» kavramı, sözkonusu «çelişkinin giderilmesi» için SBKP'nin başvurduğu teorik operasyonun ürünüdür.

SBKP, Sovyetler Birliği'ndeki «gerçek», teoriyle uyumadığında, **gerçekliği teorisin öngördüğü hedeflere doğru dönüştürmek yerine**, teoriyi, gerçekliğe uyacak biçimde dönüştürmeye çalışmıştır. SBKP'nin Stalin'den beri kolayca yaptığı bir uygulamadır bu. SBKP'nin dünya sosyalist hareketi üzerindeki otorite ve nüfuzu, böylesi uygulamaları yapmakta güçlük çıkarmamıştı.

Teoriyi «gerçekliğe» uydurmak, «gerçekliği onaylayacak biçimde değiştirmek» işleminin adına «revize etmek» denir. Revizyonistlerin tümü «gerçekçi»dirler. Marksist hareketin tarihindeki tüm revizyonistler, kendilerine karşı çıkıp teoriyi savunanları gerçekliğe sırt çevirmekle, çoğu kez de «hayalci»likle suçlamışlardır.

Revizyonizmin bu «gerçeklik» vurgulamasının altında yatan anlayışı gözden kaçırdığımızda, bu eğilimin Marksizm-dışı niteliğini anlayamayız.

Revizyonizmin teoriyi kendisine uydurmak istediği gerçeklik, bu anlayışa göre, artık değiştirilemez olan, yani değişmezliği kabul edilen bir durumdur. Yani, bu anlayış belirli bir andaki somut olguları artık nitelikçe değişmesine imkân olmayan, bunun için de veri alınması gereken şeyler olarak kabul eder. Bu olgulara ilişkin teori, sözkonusu olgunun nitelikçe değişik olacağı bir durumu öngörüyorsa ya da bu olgunun değiştirilebilirliğini kabul ediyorsa; bu teori yanlış sayılmalıdır. Yanlış olan bu teori ise **değiştirilemezliği kabul edilen «somut olgu»lara** bu niteliği atfedecek biçimde değiştirilmelidir.*

Marksizm ise bütün «somut olgu»ların, bütün «gerçeklik»lerin hem değiştiklerini hem de **değiştirilebildiklerini** kabulden yola çıkar. «Dünyayı dönüştürmek» anlayışı, istisnalar tanımaz. Yalnızca tarihsel gelişmenin kayıtlamaları sözkonusudur. Yani Marksizm keyfi bir dönüştürme eylemini vurgulamaz. Onu voluntarizmden ayıran şey de budur. Ve revizyonistlerin tüm karşı iddialarının tersine Marksizm, gerçekliğin alabildiğine derin bir dikkate ele alınmasını, kavranmasını öngörür. Belirli bir gerçekliğin kavranması, tarihsel gelişme bağlamında, bu son derece önemli ve ancak tarih bilinci kavramıyla karşılayabildiğimiz yoğun içerikli anlayış içinde yapılır. Tarihi gelişmenin, bu gerçekliği dönüştürmek için hangi imkânları verdiğini, potansiyel olarak varolan **değiştirme imkânlarının fiile çıkarılması için bilinçli insan eyleminin nasıl yürütülmesi gerektiğini** araştırır.

Eğer bu son derece kapsamlı konunun ana hatlarını şu kısa açıklamada verebildiysek

*Burada teori sözcüğü, Marksizmin sosyalizm hedefinin tümü, bu hedefin asli, genel ögelerine ilişkin hedefe yönelik eylem süreci içinde kullanılmaktadır. (Genel sosyalizm teorisi, devlet, toplumsallaşma v.b.). Karşılaşılan tarihi durumlar, olgulara ilişkin teoriler değildir. Bu «ikinci tip» teoriler sözkonusu durumların «hedef»e ulaşmak için ne yönde dönüştürülmeleri gerektiği sorusuna cevaptır. Dolayısıyla olgu kendisi değiştiği veya bizim, başkalarının eylemiyle belli ölçüde değiştiğinde, bu açıktır ki yeni dönüştürme imkânlarının ortaya çıkışı v.b. demektir. Teori yeniden kurulur.

Marksizmdaki «teori kurma» işleminin herhangi bir bilim disiplindeki aynı adlı işlemten tamamen ayrı nitelikte olduğunu görürüz. **Marksizmda teori, belirli bir andaki gerçekliği yansıtsın diye kurulmaz.** Teorinin görevi bir gerçeğin «yansıması» olmak değildir. Marksist teoriye göre yürütülen **pratik**, bu **gerçekliğe uyum sağlamak için** yapılmaz. Gerçekliği değişmez saydığımızda veya onun kendiliğinden değişmesine bel bağladığımızda, bu temelden yola çıktığımızda; eylemimize ışık tutmasını istediğimiz teori, bize ancak gerçeklikle nasıl uyum içinde olabileceğimizi, bu gerçeğin bize kendiliğinden sunacağı fırsatların neler olacağını anlatır. Oysa Marksizmda teori, belirli bir gerçeğin dönüştürülme imkânlarının araştırılmasıdır ve **gerçekliğin bu imkânları ile kavranması için** kurulur. **Belirli bir gerçeğin, onun dönüştürülmüş halinden bakılarak tanımlanmasıdır.** Şüphesiz bunun tam anlamıyla bilimsel bir faaliyet olması gerekir. Burada bir kez daha Marksist tarihî gelişim teorisi üzerine kurulan Marksist bilimsel yaklaşımın tayin edici önemini vurgulamak gerekir.

«Teori»nin yadsındığı açıktır, çünkü «reel sosyalizm» gibi bir kavramın empoze edilmeye çalışılmasının başka bir anlamı olamaz. Bu kavramın «ütopik sosyalizm»den uzaklaşmasını ima ettiği —tabir hafif kalıyor ama— ortadadır. SBKP, birtakım «hayalci»lerin varolabileceğini düşünerek onları «gerçekçi» olma-ya davet ediyor.

SBKP sözkonusu tezleri ile «ütopya» olarak nitelenmiş görüldüğü Marksist sosyalizm teorisinin öngördüğü hedeflere ulaşılmasının mümkün olmadığı kabul etmektedir. Bu hedef terkedilmiştir. «Barış içinde yarış», Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerin kapitalist sistem ile bir üretkenlik ve refah yarışmasına girmesini öngörür. Böylece sosyalizmin kapitalizmden daha fazla ürettiği ve daha fazla refah sağladığı gösterilecek, bu ise «sosyalizmin üstünlüğü»nü kanıtlayacaktı. Gerek kapitalist ülke insanları ve asil olarak geri bıraktırılmış ülke halkları, bu «kalkınmak isteyen» halklar, sosyalizmin daha fazla «kalkınma» sağladığını gördüklerinde kapitalizmi değil sosyalizmi seçeceklerdir. Sosyalizmin «çecilliği» teması da bu demektir.

Elbette böylesi bir anlayış, sosyalizmi bir toplum biçimi olarak değil, bir «kalkınma yön-

temi» saymak demektir. 1957'lerden itibaren SBKP'nin dünya ölçüsünde eylemi ve propagandası sosyalizmi bir kalkınma yöntemi olarak empoze etmeye yöneliktir.

Burada artık Marksizm yoktur. Marksizm tüm bağlayıcılığını, teori, bir hedef olarak içeriğini yitirmiştir. Sosyalizm bir ekonomi, devlet mülkiyeti ve planlı üretim yapmak demektir artık.

1960'lar bu anlayışın iyice sergilendiği yıllar oldu. Marksizmin sosyalist toplum anlayışı ile bu anlayışı karşılaştıran herkes, aradaki çelişkiyi görmekteydi. 1957'den sonra «komünizmin ikinci evresini de tamamlamak» için sürdürülen politika en iyi ifadesini Kruşçev'in «gulaş sosyalizmi» olarak tanımlanan sözlerinde bulur. 1957'ye kadar kaynaklarının çoğunu üretim araçları üretimine tahsis eden SSCB, bu tarihten sonra kitlenin tüketim düzeyini yükseltmeye özen gösterdi. Aynı yıllarda, kapitalist toplumlarda «tüketim ideolojisi» sistemli biçimde işlerliğe sokulmakta, tüketimin amaç olarak verildiği toplum bu yolda kamçılanmaktadır.

SBKP'nin «barış içinde yarış» işte bu tüketim kulvarlarında yapılacaktır. Kişi başına gelir, kişi başına çelik, kömür, un, süt, araba.. hesaplarının karşılaştırıldığı bu yarışta koşutlananlar değil, onları koşutlananlar «yarışmaktadır». Aradan 20 yıl geçtikten sonra koşutlananların olsun koşutlananların olsun birbirine epeyce benzedikleri, birinin «plan» üstünlüğünü, ötekini ise «teknik» üstünlüğünü devam ettirdiklerini, aralarındaki sözü edilir farkın da hemen hemen yalnızca bu olduğunu görmek zor değildir.

Sovyetler Birliği'nin tarihine ve bugününe biz asıl olarak kendi eylem alanımızda yolumuzu bulmak, neyi nasıl ele almamız gerektiği sorununa cevap bulmak için eğiliyoruz. Uluslararası Sosyalist Hareket bugün bunun için yoğun bir arayışı sürdürüyor. Sovyetler Birliği «en ileri sosyalist ülke» olarak bize «varacağımız yerin azamî sınırını» gösteriyor. SBKP, gerçekleştireceğimiz şey ancak bugün burada gördüğümüz «reel sosyalizm» olabilir diyor.

Sosyalist hareket, burada duraklıyor. Çünkü bu «reel sosyalizm», üretim araçları üzerinde özel mülkiyet hariç, diğer tüm ekonomik-toplumsal ilişkiler ve bunlara özgü kurumları ile kapitalist toplumdan ayırdedici

farklar göstermiyor. Şüphesiz sosyal ekonomik güvenceler, derin gelir farklarının olması v.b. özellikleriyle bu, «reel sosyalizm», kapitalizmin ücretli kesimler için sağlayabildiği imkânlarla göre üstünlüğe sahip. Ama özellikle gelişmiş kapitalist ülkelerle kıyaslandığında bu üstünlüğün ancak nisbi bir önemi var. Bu ülkelerin işçi sınıfları için bile Sovyetler Birliği'nin sözkonusu üstünlükleri özendirici ve uğruna özverili bir mücadeleye değer şeyler olarak görülmemektedir.

Ama öte yandan bütün kapitalist sistem derinden derine sarsılıyor. Toplamların içinde giderek büyüyen bir huzursuzluk, bir bunalım kendisini toplumsal ilişkilerin her çeşidinde şu veya bu biçimde gösteriyor. Ücret düzeyleri yeterli olan kesimleri de saran bir toplumsal çalkalanmanın ortasında sosyalistler bu potansiyelleri nereye kanallı edebileceklerini, topluma nasıl bir hedef gösterebileceklerini bilemiyorlar. «Reel sosyalizm»in kapitalist toplumun nisbi bir değişimine yönelik bir eylem için bile sürükleyici bir hedef olmadığını özellikle Avrupalı komünistler yılların deneyi içinde gördüler, yaşadılar.

1960'larda ÇKP, «reel sosyalizm» tezinin «daha ötesi»nin imkânsızlığını ima eden anlayışına karşı, hem teorik hem de pratik bir karşı çıkışı geliştirmeyi denedi. Çin de SBKP'yi revizyonizmle suçlayan ve aynı zamanda bir Kültür Devrimi atılımı ile de desteklenen kampanya, SBKP'nin «aşılmaz» dediği engelleri aşma girişimi idi. Bu tarihî deney yalnız sosyalistleri değil, tüm dünya kamuoyunu derinden ilgilendirdi. Çin komünistleri, yerleşik önyargıları sarsabilecek, komünist harekete «reel sosyalizm»in «ötesi»nin de olduğunu gösterip yeni bir ufuk açabilecek miydi?

Kültür Devrimi atılımına varamadı ve bu gerek ÇKP ve gerekse komünist hareketi üzerinde son derece derin etkilere yol açtı.

Çünkü sosyalistler içinde yaygın bir önkabule göre; Kültür Devrimi uygulaması, sosyalist iktidarlar tarafından toplumun geleneksel yargılarını, toplumsal ilişkilerini dönüştürmekte kullanacakları en etkili araç olarak nitelenirdi. Nitekim SBKP'ye yöneltilen en önemli eleştirilerden biri onun iktidarını sağlamlaştırdıktan ve gerekli ekonomik temele sahip olduktan sonra bir kültür devrimi yap-

maması idi. Sovyetler Birliği'ndeki görünür olumsuzluklar buna bağlanıyordu.

ÇKP, hemen hemen dört yıl ekonomik gelişmeyi bir yana bırakıp, Çin toplumunun bir kültürel dönüşüm geçirmesi hedefine yöneldi. Bu uğurda kendisini açıkça elıştirmesi konusunda yaptı. Mao Ze Dung'un ünlü «karargahı bombalayın» yönergesi üzerine tüm parti örgütü, devlet kadroları, ekonomik-kültürel ve askerî yapılar yoğun bir eleştiri bombardımanına tutuldu.

Bugün ÇKP ve Mao Ze Dung için ne denilirse denilsin ve Kültür Devrimi ile varılmak istenen amaca ulaşılmadığı ne denli açık gözüktürse gözüksün, bu tarihsel deneye girişmekle ÇKP ve Mao Ze Dung, gerçekten saygıdeğer ve devrimci atılım denmeye tümüyle lâyık bir tavır göstermişlerdir. 800 milyonluk bir ülkede bir partinin yalnızca toplumun yaratıcı gücüne güvenerek bu teorik ve pratik cesareti göstermesi ve tüm yapıları yeniden kurmak gibi devasa bir eylemi göze alması ancak Marksizme içtenlikle inanmış bir anlayışın varlığında mümkündür.

Deney başarısızlığa uğrayınca bu inancın sarsılması kaçınılmaz oldu.* 1970'lerden itibaren ÇKP'nin «Mao Ze Dung Düşüncesi» adı altında SBKP anlayışına ahlâkî bir tepki olan, ama onun kadar teoriyi revize eden bir anlayış geliştirmeye yönelmesinin altında bu temel neden vardır.

1960'ların ateşli enternasyonalisti ÇKP bugün «kendi gücüne güvenmek», «bağımsızlık» v.b. temaları kullanan ve kendi kendine yeterli ekonomilere sahip ülkeler arasında «iyi

*Marksist sosyalist hedefini gerçekleştirmek için verilen ve tüm toplumsal faaliyet alanlarında tüm «düzey»lerde sürdürülen mücadelenin toplu bir yorumu, bu yazı serisinin ikinci bölümünün özel önemde duracağı bir konudur. Orada hem farklı toplumsal faaliyet alanlarında verilen mücadeleler arasındaki «öncelik» ve «belirleyicilik» ilişkisi ele alınacak ve hem de iktidar sorununa verilen önem ve anlamın içeriği, nedenleri üzerinde derinliğine durulacaktır.

Burada şüphesiz Çin'deki Kültür Devrimi Olayının mantığı üzerinde derinliğine duracağız. Göreceğimiz ki Çin'deki başarısızlık yalnızca bir önkabulün geçersizliğini gösterir. Marksist yaklaşım, Çin'de Kültür Devrimi ile çözümlenmek istenen sorunu çok daha köklü bir noktadan ele almamızı zorunlu kılar. Bu bakımdan «Marksizmin yanıldığı» gibi bir yargıya örtük biçim de olsa kapılmak yanlıştır.

komşuluk» ilişkilerinin sürdüğü bir dünya anlayışına yönelmiş durumdadır. Enternasyonalizm ile amaçlanan hedefi bu olmağını ÇKP hepimize iyi bilmekte ama «varolan koşullar»da ancak boyasının mümkün olabileceğini açıkça söyleyemese bile yeterince beşirgin biçimde ifade etmektedir. Tıpkı SBKP'nin kendi yonendirdiği bir dünyanın Marksist-Leninst Enternasyonalizm ile çeliştiğini bilmesi, ama «varolan koşullar»da mümkün en doğru biçimin bu olduğunu kabul etmesi gibi.

Şüphesiz enternasyonalizm konusu, özellikle 1970 sonrasında Uluslararası Sosyalist Hareket için ancak ikincil bir «teorik» sorun durumundadır. 1960'lara gelinceye kadar toplumun tümüne sınırlı toplumlardan çekilen bütün sıkıntıların, görülen tüm olumsuzlukların giderildiği, bugüne değin insanlığın uğruna savaştığı tüm olumlu değerlerin nihayet gerçekleşeceği bir toplum biçimi olarak sunulan sosyalizmi artık bu içerikte sunmak en azından kadrolarda ahlâki bir sorun yaratıyordu. Çünkü ne «reel sosyalizm»ler ne de onlara tepki duyan sosyalist ülkelerdeki yaşam, bunca yıllık deneyden sonra sözkonusu yüce amaçlara ulaşıldığını göstermemektedir. Marksist hareket bir yüzyıldır üstlendiği ve uğruna başka hiçbir siyasal-toplumsal hareketin katlanamayacağı özverili bir mücadele verdiği, büyük tarihî misyonunu gerçekleştirememiş sorunu ile yüzyüzedir.

Her siyasal hareketin başlangıç anında belirli amaçları vardır. Bir noktada bu amaçlarının ancak bir kısmına ulaşabildiğini görür ve orada kalır. Tutuculaşır. Marksizm için böylesi bir «kadere rıza» tavrı kendi kendini inkâr etmedikçe mümkün değildir. Bazı «Marksistler» bunu yapabilir ama Marksizm doğası gereği bunu yapmaz. Marksizm, belirli bir toplumsal duruma varıldığında artık ancak niceliksel ve tekrarlarla karakterize edilen bir değişimin mümkün olabileceğini kabul ettiği anda bütün temellerini artık geçersiz kabul ediyor demektir. Artık Marksizm olmaktan çıkar, herhangi bir siyasal hareket haline gelir.

Komünizm daha ötesini şimdiden göremeyeceğimiz için, bu anlamda Marksistler için bir «uzak hedef»tir. Yani ancak bugünün, bu çağın insanları için bir uzak hedeftir. Yarının bu hedefi açık seçik gören insanları için bizim şimdiden bilemeyeceğimiz bir «uzak hedef»leri kesinlikle olacaktır. Marksizm doğası

gereği, insanlık tarihini sonsuz bir gelişme, bir yükseliş süreci olarak ele alır ve bugüne kadarki tarihi yadsıamaz biçimde bu anlayışına kanıt gösterir.

1970'lerde Marksist hareketin yoğun bir bunalıma girmesi, ancak Marksizmin bu özsel niteliği, onu benzersiz kılan temel değerleri kavrandığında anlaşılır hale gelir. Çünkü genel sosyalist hareket, 1960'lardan beri Küba Devrimi'nin pekişmesinden, Çin Hind'i'ndeki bir dizi zarere, Afrika'daki tarihî başarılarla, Avrupa'nın birçok ülkesinde Komünist partilerin güçlenmesine kadar, herhangi bir siyasal anlayış için heyecan verici sayılabilecek yükselişler gösterdi. Paradoks da şurada ki bütün bu zarar dolu süreç, uluslararası sosyalist harekette tartışmaları keseceği yerde adeta hızlandırdı. Çünkü iktidara geçen sosyalistler, kendilerine «ancak gerçekleşebilir» denilen hedeflerle Marksist teoride öngörülen hedefler arasındaki çelişkinin, uzaklığın her an farkındadırlar.

«En ileri sosyalist ülke-toplum» olan Sovyetler Birliği üzerinde yoğunlaşan ilgi bu yüzden Marx, *Kapital*'in önsözünde, o sıralar henüz kapitalizme geçen Almanya'nın insanlarına, İngiltere'nin durumu hakkında kayıtsız kalamayacaklarını söylerken «bu hikâyeye senden söz ediyor» der. İngiltere Almanya'nın «geleceği»dir. Diğer Sosyalist ülkeler olsun, henüz iktidar olamamış sosyalist hareketler olsun Sovyetler Birliği'ne «kendi gelecekleri» olarak bakıyorlar ve bu «geleceğin» apaçık olumsuz görünümünü nasıl giderebileceklerini düşünüyorlar, SBKP'nin bunun imkânsız olduğunu, sözkonusu olumsuzlukları olumsuzluk diye nitelemekten, bu «utopik» eleştiriden uzaklaşmasını söyleyen sert ikazı ile, «reel sosyalizm» teziyle karşılaşıyor.

Bu ikaz 1960'ların başından beri resmen yürürlüktedir. Ama Uluslararası Sosyalist Hareket tecrit tehditleriyle de takviye edilen bu «ikaz»a karşın «reel sosyalizm»in sınırlarını aşma çabasını durduramadı. 1960'lardan bu yana yaşadığımız o yoğun arayışlar, model tartışmaları bundandı. Bir dizi farklı eğilimlerle Uluslararası Sosyalist Hareket, Sovyetler Birliği'ndeki «sorun»un kaynağını ararken aslında kendi geleceğinin önünde duran engelleri aşmağa çalışmaktadır.

Şurası biliniyor ki gerek Ekim Devrimi esnasında ve gerekse şimdi «Sovyetler Birliği

Sorunu» tartışılırken, Sovyetler Birliği'nin somut olguları ile teorinin öngördüğü koşullar karşılaştırılmıştır. Görünüşte SBKP'nin her iki dönemde de «teoriye karşı» bir durumu vardır. 1917'de Sovyetler Birliği'nde sosyalizme geçilemeyeceğini öne sürenler, o andaki Sovyetler Birliği'ni (Çarlık Rusyası'nı) üretici güçler düzeyinin —ki bundan sanayileşme oranı, üretim kapasitesi ve işçi sınıfının genel nüfusa oranı v.b. koşullar kastedilmektedir— «teoride öngörülen» biçimde olmadığını söylemektedirler ve Bolşeviklerin buna karşın sosyalizme geçmeye «cesaret etmeleri»ni, «teoriye aykırı» bir davranış olarak nitelendirmektedirler.

Şimdi de Sovyetler Birliği'ndeki somut olguları göstererek; bu durumun, Sovyetler Birliği'ni «komünizmin ikinci evresine girmiş» bir toplum olarak nitelenmesine elvermediğini, karşıt iddialarda bulunan SBKP'yi ise «teoriye aykırı» bir konumda olmakla itham ediyoruz.

SBKP, bu «teoriye aykırı» ithamına boşvererek, vaktiyle Bolşeviklere de bu «teoriye aykırılık» ithamının yapıldığını kanıt gösterebilir mi? Bu parti diyebilir mi ki SBKP, her zaman bazı saf «teori» yanlılarıncı «teoriye aykırılık»la suçlanmıştır, biz, «teoriye aykırılık» iddialarına karşın doğrultusuna devam eden Bolşeviklerin izindeyiz.

Kesinlikle bunu söyleyemez SBKP. Çünkü 1917'de Bolşevikler «teoriye aherkeleştir-mek» için, Marksist sosyalist toplum hedefine varmak için, olaun savılmayan koşulları dönüştürerek eyleme giriştiler. O zaman koşullar gerekcesine sarılanlar, soy ekonomist «teori» yanlılarıydı. Bolşevikler bunların teorilerine aykırı idiler.

1957'de resmîleşen SBKP ise, Marksist sosyalizm teorisinin aherkeleştirilemez olduğunu varsayan bir anlayışın, bir tavrın içinde olduğu için «teoriye aykırı» konumdadır. Teoriye aykırılığı, koşulların dönüştürülemezliğini kabul etmesindendir, «koşulları» gerekçe göstermesidir. Ona teori adına karşı çıkanlar ise koşulların dönüştürülebilir olduğunu, koşulların dönüştürülerek teorinin öngördüğü hedeflerin gerçekleştirilmesini savunmaktadır.

1917'nin Bolşevik anlayışından günümüz SBKP'sinin anlayışına nasıl gelinebildi? Aradaki bu köklü fark nasıl oluştu?

Bu sorulara cevap vermek için geniş bir tarihî dönemin analizi her ne kadar gerekli görülebilirse de, bu çabanın gerçekten Marksistçe bir anlamı olması, yani **günümüzün sorununu** çözebileceğimiz temeli bize göstermesi gerekir.

Aşağıda kısaca anlatacağımız iki yaklaşım türü kesinlikle bu nitelikte değildir. Bunlar Sovyetler Birliği'nin bugünkü gerçekliğinin «sosyalizm» olarak nitelendirilemeyeceğini söylerken bunun nedenini «saf teorik» koşulsal «ilk günah»larda bulurlar.

Birinci ilk günah, sosyalizmin ancak bir dünya ekonomisi temelinde kurulabilir bir şey olmasına karşılık Sovyetler Birliği'nde «tek ülkede sosyalizm» kurmaya çalışılmış olmasıdır. Günümüz Sovyetler Birliği «tek ülkede sosyalizm»i kurmaya çalışmakla işlenen bu günahın kefaretidir.

«Koşullar»a aykırı davranmakla işlenen «ilk günah»a dayalı açıklama ise şöyle özetlenebilir: Teori «üretici güçlerin düzeyinin yüksek» olmasını önkoşul sayar. 1917 Rusyası ise «üretici güçlerin gelişme düzeyi geri» olan, sosyalizm için «olaunlaşmamış» olan bir ülkedir. Böyle bir ülkede koşullara karşın sosyalizmi kurmaya girişmek zorunlu sonucunu vermiş, amaca varılamamıştır. Koşullar hiç affetmemektedirler, koşullara aykırı davranılamaz.

Bu açıklama biçimleri, sonuç belli olduktan ya da resmen ilan edildikten sonra yapılan açıklamalardır. «Varış noktası»ndan yapılan ve tek amacı buraya nasıl gelindiğini tutarlı biçimde göstermek olan açıklamalardır. Bunların yüzlerce cesidi vardır ve hepsi de kendi iclerinde tutarlıdır. Her biri anlatmaya çalıştıkları sürecin başlanıcında yukarıdaki tipten bir «ilk günah» bulurlar. Bu ilk günah bir kez işlendikten sonra artık her şey bellidir.

Bunlar bir açıklama modelidir. Kötü sonucu başlanıçtaki ilk günahla, iyi sonucu da başlanıçtaki —deyim yerindeyse— ilk sevgiyle açıklarlar.

Varılan noktayı açıklamanın binbir çeşidiyle uğraşmak durumunda değiliz. Bu sonucu nasıl değiştirebileceğimiz, sosyalist hedefi aherkeştirmek uğraşı önünde duran bu enaelli nasıl aşabileceğimiz sorusuna cevap bulmak için eğiliyoruz Sovyetler Birliği tarihine.

Bu «engel» terimini kullanırken bazı yanlış anlama biçimlerine yol açmamak için, söz konusu terimi hangi anlamda kullandığımızı kısaca yeniden hatırlatalım. Görüleceği üzere bu «ideoloji» diye nitelendirebileceğimiz bir engeldir.

SBKP, günümüz Sovyetler Birliği gerçekliğini tüm dünya sosyalist hareketi önüne ulaşılabilecek hedef olarak koyuyor. Bu hedef, bu «reel sosyalizm» Marksist sosyalist toplum hedefinin gerisinde, onun önünde aşılmaz diye nitelenerek konuyor. SBKP kendisi kendi koyduğu hedefine ulaşmış olarak, bu hedef (vardığı yer) koşullarını dönüştürmekten de uzaklaşmıştır. Koşulları dönüştürmekten başlayan SBKP anlayışı «koşullar dönüştürülemez»e varmış ve aslî anlamda tutuculaşmıştır.

Biz yukarıda iki örneğini verdiğimiz ekonomist nitelikli açıklamaların tersine Bolşevik partinin başlangıçta herhangi bir ilk günah işlemediğini, onların örnek bir Marksizm anlayışıyla hareket ettiklerini kabul ediyoruz.

O halde bizim yapmamız gereken şey «koşulları dönüştürerek» Marksist sosyalizm hedefine varmak isteyen Bolşevik partinin, «sosyalizm kurma» eyleminin başlangıç noktasına yeniden eğilerek, hem bugün varılan sonucu açıklayan, hem de bu sonucu aşmamızı sağlayan ilk ipuçlarını bulmaktır.

«STALİNİZM-TROÇKİZM KUTUPSALLIĞI» KONUSU VE İÇERİĞİNE GİRİŞ

Bu yazı serisinin bundan sonraki bölümlerinde «Stalinizm-Troçkizm kutupsallığı»nın analizi en önemli konu olarak ele alınacaktır.

Bunun başlıca iki nedeni var. Birincisi Stalin-Troçki çatışması Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin inşası çabalarının başlangıç anında ortaya çıkmış oluşu ile ilgilidir. Bilindiği üzere 1917'den sonra Bolşevikler ilkin iç savaş koşulları nedeniyle bir «savaş komünizmi» uygulamasını yürütürler. Deyimin kendisinden de anlaşılacağı üzere bu savaş olgusunun belirdiği ve üretim amacından çok, asıl olarak «paylaşım», üretilenlerin savaş koşullarına göre belirlenen ölçüler içinde dağılımını düzenleyen «idarî» nitelikte bir uygulama idi. 1921'de başlayan NEP dönemi ise dünya savaşı ve iç savaş nedeniyle iyice çöküntüye uğramış olan Sovyetler Birliği üretim yapısını

«sosyalizme geçiş» için hazırlamak amacındadır. NEP'i uygulayan SBKP buradan sosyalizme doğru gittiklerini düşünmemektedirler. Biliniyordu ki sosyalizme geçiş programının uygulamaya konulması NEP'den radikal bir kopmayı gerektirecekti. Nitekim, böyle olmuştur.

NEP dönemi, aynı zamanda yakında olacağı umulan Avrupa Devrimi'ne kadarki sürenin, bu «bekleyiş evresi»nin de adıdır. Nitekim son kez 1923'de yükselen Avrupa'daki devrimci hareketler yenilgiyle sonuçlandığında, Sovyet Devriminin uzun süre yalnız kalacağı belli olmuştu. «Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin kuruluşu mümkün müdür?» sorusu işte bu evrede gündeme girdi.

Stalin-Troçki çatışması, Lenin'in ölümüyle birlikte ve bu koşullarda açığa çıktı.

Gerek dönemin koşulları ve gerekse Stalin ve Troçki'nin tezleri ile bu koşullar arasındaki ilişkiler bu yazının konusu değil. Burada bir tarih analizi yapmayı daha önce açıkladığımız nedenlerden dolayı gereksiz buluyoruz.

Ayrıca şu da var. Sovyetler Birliği'nin somut durumunu eleştiren ve görünür olumsuzlukları Stalin'e bağlayanlar, bunu yapırlarken Troçki'nin görüşlerine belirli bir olumluluk veriyorlar. Troçki'nin tezleri doğrultusunda sürdürülecek bir eylemin bugünkü olumsuzluklara yol açmayacağı çoğu kez ifade ediliyor.

Bunun neden son derece yanlış ve yüzeysel bir yargı olduğunu açıklamak gereklidir. Troçkizm «denenmemiş» olmaktan ileri gelen avantajı kullanıyor. Şüphesiz burada denenseydi ne olabilirdi diye spekülasyon yapılabilecektir. Bununla tarihi bir satranç oyunu gibi görenler ilgilenebilir.

Elbette Troçki tezleri kazansaydı olayların seyri başka biçimde olurdu. Ama şurası açıktır ki belli bir duruma varmanın tek bir yolu yoktur. Özellikle toplumların tarihi, genel nitelikleri ile aynı olan bir duruma, biçimce hayli farklı süreçlerden gelinerek varılabildiğini gösterir.

Bizim bu yazıda açıklamaya çalışacağımız şey, önerdikleri eylem programlarının çok farklı olmasına karşın Stalin ve Troçkinin sosyalizmi kapitalizmden farklı kılan temel özellikler konusunda tamamen aynı görüşte olmalarıdır.

Troçki'nin Stalin'e karşı ileri sürebileceği başlıca iddia sosyalist toplumun yalnızca Sovyetler Birliği ile sınırlı bir alanda değil, tüm Avrupa —veya dünya— alanında kurulabilme fırsatını harcadığı olabilir. Stalin'in Avrupa ve diğer bölgelerdeki «devrim imkânları»na ağırlık vermediği Troçki'nin faal çatışma süresinde öne sürdüğü en belirgin kanıtıdır.

Bu doğrudur veya yanlıştır. Bunun incelenmesi özellikle bugün ancak spekülasyondur. Bugün biz sosyalizmin «daha geniş» bir alanda gerçekleştirilmemiş olmasının yarattığı sorunlarla değil çok daha köklü bir sorunla, Marksist sosyalist toplum hedefine varmak için Sovyetler Birliği'nde uygulanan ve göreceğimiz gibi Troçki'nin de esasta karşı çıkmadığı politikaların sonuçları ile ilgilenmek durumundayız.

Troçki, esasta karşı çıkmadığı bu politikaların 1935'lerde ortaya çıkan sonuçları karşısında bu kez çok daha değişik bir eleştiri yöneltir. Ama aynı politikalara, henüz uygulamaya konulurken «en önce biz önermiştik» diyerek sahip çıkan Troçki'nin kendisidir. Kaldı ki «bürokrasi diktatörlüğü» tezi de salt eleştirel çözüm imkânından yoksun bir «tarihiçi tezi»dir.

Durum budur. O halde bugün Stalinizme atfedilen hata, eksiklik vb. şeyler aynen Troçkizm için de geçerlidir. Bunun neden böyle olduğunu sırf olgusal kanıtlarla öne sürmek ancak Troçkizmin yüzeysel haklılık görünümünün yanlış olduğunu ispatlamak demektir. Bunun ise günümüz «Sovyetler Birliği sorunu»nun çözümü için hiçbir anlamı yoktur.

O halde bu tartışmayı, Stalinizm-Troçkizm kutupsallığını daha derinliğine ele almak gerekir. Bu yapıldığında yukarıdaki olgusal kanıtlarla vardığımız sonucun tesadüfî olmadığı görülecek ve aynı zamanda günümüz bunalım için de son derece önemli ipuçlarını bulmuş olacağız.

İkinci neden, Stalinizm ve Troçkizmin yalnızca belirli bir tarihî durumda öne sürülen tezlerden ibaret olmayışlarıdır. Troçki, 1905'den beri sistemleştirdiği görüşleriyle Marksizmin bir yorumunu, bir kavranış biçimini temsil eder. Stalin de Leninizmin ilkeleri başta olmak üzere yazdıkları ve buna uyarlı uygulamaları ile Marksizm-Leninizmin bir başka kavranış biçimini temsil eder.

Gelecek yazımızda bu birbirine karşıt iki yorumun analizine özellikle yer vereceğiz. Çünkü bu iki yorum Marksizm-Leninizmin kavranılması ve uygulanmasında her dönemde ortaya çıkması muhtemel iki ayrı anlayışın, en sistemli ve en yetkin ifadeleridir. Günümüz bunalımının en önde gelen özelliklerinden biri olan karmaşanın gerek kökenlerinin anlaşılması ve gerekse açılması, öncelikle Stalin ve Troçki'de temsil edilen bu iki karşıt yorumun Marksizm-Leninizm platformunda köklü bir analizinin yapılmasıyla mümkündür. Bunların Marksizmin tek yanlı yorumları olduğu ve Marksizme derinliğini ve özgünlüğünü veren bütünselliği yitirmiş oldukları orada hayli detaylı biçimde açıklanmaya çalışılacaktır.

Yukarıda bu iki karşıt Marksizm yorumunun belli bir tarihî durumda biçimlenen ayrı tezleri ile aynı içerikte bir hedefte birleştikleri söylendi. Bu hedef aynı önkabullerin temel alınması, nedeniyledir. İlk önkabulü «üretici güçler kavramı» ile ilişkindir ve belirleyici önemdedir.

ÜRETİCİ GÜÇLERİN GELİŞTİRİLMESİ Mİ? DÖNÜŞTÜRÜLMESİ Mİ?

Lenin'in ölümünün hemen ertesinde şiddetle uç veren Stalin-Troçki tartışması, Stalin'in savunduğu «tek ülkede sosyalizm» tezinin SBKP ve dolayısıyla Komintern'e egemen olmasıyla sonuçlanmış ve bu sonucun belli olmasıyla birlikte Sovyetler Birliği'nde sosyalizmi kurma programı hızla yürürlüğe sokulmuştur. NEP dönemi sona ermiş, kulak tasfiyesi, tarımda kolektif mülkiyete geçilmesi ve devasa bir sanayileşme programının uygulanması sonucunda Stalin, 1935'lerde «Sovyetler Birliği'nde sosyalizm gerçekleşmiştir» diyebilmiştir.

Stalin'e karşı çıkan Troçki, bu uygulamaların biçimine eleştiriler yöneltmiştir ama bunlara esasta karşı çıkmamıştır. Hatta çoğu yazılarında Stalin önderliğindeki SBKP'nin, söz konusu programları, kendilerinden, yani önderi olduğu «Sol Muhalefet»den «çaldığını» öne sürmüştür.

Stalin ve Troçki yalnızca SBKP'nin değil, Komintern'in de önderleri olarak tartışmaktadırlar. Tezleri aslında tüm uluslararası hareketin stratejisi olarak sunulmaktadır. Stalin'in tezinin adı bizleri yanıltmamalı, çünkü bu te-

zin içinde sunulduğu teori —Stalin'in Leninizm yorumu— aynı zamanda dünya devriminin nasıl bir süreçle gerçekleşebileceğinin de cevabını verir («Zayıf halka» tezi) Stalin Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin kurulmasına öncelik verilirken Avrupa devrimini yadsıyor değildir. Troçki de tüm Avrupa Devrimi vurgulamalarına karşın Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin kurulması sorununu bir kenara atmaktadır. Nitekim 1930'larda Stalin büyük sanayileşme hamlesini sürdürürken Troçki bu programı 1923'de kendilerinin önerdiğini söyleyecektir.

Her ikisi de varolan koşulları değiştirerek sosyalizmin zaferini sağlamaktan yana olan Troçki ve Stalin yaklaşımları arasındaki farkı şöyle formüle edebiliriz: Stalin Sovyetler Birliği'nin «iç koşullarını» dönüştürmekten, Troçki ise «dış koşullarına» öncelik ve önem vermektedirler. Her biri kendi savunduğu «dönüştürme» eyleminin öbür eylemi de mümkün kılacağını savunur. Şüphesiz ikisini bir anda yapabilmeyi istemez değillerdir. Ama yaşanan dönem bunların ancak birine özel ağırlık vermeyi zorunlu kılmaktadır. Tercih yapmak zorundadırlar. Başka bir tarihî durumda uzlaşabilir olan bu tezler, dönemin olağanüstü güç ve karmaşık koşulları, olayların önceden beklenmeyen sürecinin zorlamaları altında iki karşıt tez haline geldiler.

Bu «dönüştürme»nin içeriğine, az sonra geleceğiz.

Ekim Devrimi ertesinde Uluslararası Sosyalist Harekette meydana gelen ilk bunalımın iki kutbunu oluşturan Stalinizm ve Troçkizm, tüm kutupsallıkların Ortak özelliklerini gösterirler. Dönemin tartışmalarında Avrupa devrimi ve Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin kurulması sorunu içiçe tek bir sorun olarak tartışılır. Bunlar ayrı sorunlar olarak ele alındığı zaman, örneğin Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin kurulması için gerekli politikaların ne olabileceği sorusu tartışıldığında, Troçki'nin buna verdiği cevap bilindiği üzere Stalin ile aynı paraleldedir.

Gerek Stalin ve gerekse Troçki, Sovyetler Birliği'nin haldeki üretici güçler düzeyinin sosyalizmin kurulması için yetersiz olduğunu, yeterli olabilmesi için örneğin bir ABD, bir Almanya vb. ileri kapitalist ülkelerdeki üretici güçler düzeyine erişilmiş olmasını önkoşul sayarlar.

Üzerinde kapitalist toplumun kurulduğu üretici güçler düzeyi sosyalizmin de kurulmasına imkân verir. Ortak kabul bu.

Günümüzde de hiç eleştirisiz kabul edilen bir düşüncedir bu. Ama şunu söylemeliyiz ki günümüz «Sovyetler Birliği sorunu»nun gerçek çözümü, ancak bu ortak kabulün Marksist eleştirisi ile mümkündür.

Üretici güçler ile üretim araçlarını; üretici güçlerin gelişmesi ile makinelerin yetkinleşip daha fazla ürün elde edilebilir hale gelmesini aynı şey sayan anlayışın, bu ekonomist yorumun son derece yaygın olduğu bu ortamda söz konusu önkabulün eleştirisi başlıbaşına bir konudur. Ekonomist anlayış, üretim ilişkileri ile mülkiyet ilişkilerini de aynı şey sayar. Bunların tümüyle aynı içerikte kavramlar olduğu, **apayrı şeyleri ifade ettiğini** tamamen gözden yitirmiştir.

Bu bakımdan, bu anlayış kapitalizmden komünizme geçişin niteliksel bir dönüşüm olduğu konusundaki Marksist teze yalnızca mülkiyet ilişkilerinin değişmesi ile sınırlı bir anlam verir.

Oysa Marksist tarihî gelişim teorisi, toplum biçimlerinin dönüşümünü belirleyen aslı ögenin üretici güçlerdeki niteliksel dönüşüm olduğunu temel alır. Kapitalizmden komünizme geçiş gibi, yalnızca bir toplum biçimi değişimi değil, aynı zamanda sınıflı toplum biçimlerinden sınıfsız topluma geçiş gibi tarihin en köklü dönüşümünün gerçekleşeceği süreç, üretici güçlerde niteliksel bir dönüşüm olmaksızın mümkün olabilir mi?

Stalin ve Troçki, ileri kapitalist bir ülkedeki üretici güçler düzeyini Sovyetler Birliği'nde de gerçekleştirmeyi sosyalizmin kuruluşu için hedef almış bir yaklaşıma ortakça sahip olarak bu soruya «mümkün» cevabı veriyorlar.

Ancak hem Marksist tarihî gelişim teorisinin ışığında ve hem de bu ortak yaklaşımın uygulamaya konulduğu Sovyetler Birliği'nin haldeki gerçekliğinin somut olgularının varlığında artık şu kesin bir gerçektir: Kapitalizmden sosyalizme geçiş, **kapitalist** toplumdaki **üretici güçlerin** daha da üretken hale getirilmesi, yani **geliştirilmesi ile değil**, bu üretici güçlerin köklü biçimde dönüştürülmesiyle mümkündür. «Geçiş», bu dönüştürme sürecidir.

Birikim 30 - 31 / 40

Üretici güçler kavramı, üretici güçlerin nicel ve nitel gelişmeleri ile üretim ilişkileri üzerine **Birikim**'in daha önceki sayılarında yapılan analizleri burada yinelemeyeceğiz. Yalnızca **üretici güçlerin dönüşümü** konusunun burada özellikle vurgulanışının gerekçelerinden biri üzerinde durmalıyız.

Bilindiği gibi Marksist toplum teorisi sınıfların, işbölümü ve kafa-kol emeği ayrımının üretim ilişkilerinden kaynaklandığını belirtir. Dolayısıyla sınıf çelişkilerinin, işbölümünün ve kafa-kol emeği çelişkisinin aslı anlamda ortadan kaldırılmaları üretim ilişkilerinin bu içerikte bir sonuca imkân verecek biçimde değişmesidir.

Üretim ilişkilerinin değişimi ise üretici güçlerin değişmesine bağlıdır. O halde üretici güçlerde köklü bir dönüşüm olmaksızın, sosyalist toplum teorisinin öngördüğü bunca köklü değişimler mümkün olamaz demektir.

Sorunun düğüm noktası buradadır. Kapitalizm de dahil olmak üzere geçen tarihî dönemler içinde üretici güçlerin niceliksel ya da niteliksel gelişimi hep işbölümünün ve kafa-kol emeği ayrımının giderek artışı sonucunu vermiştir. Bu sonuç ne denli olumsuz bulunursa bulunsun, üretici güçlerin gelişimi ile sağlanan ürün artışları da o denli zorunludur. Demek oluyor ki bu güne kadarki tarihte üretici güçlerin gelişimi bir açmazın giderek daha belirginleşmesi olmuştur: Ya ürün artışı ve işbölümünün tüm olumsuz sonuçları, ya da bu olumsuz sonuçları önlemek adına ürün artışını durdurmak.

Bu açmazı en belirgin biçimde kapitalist üretim biçiminde görürüz. Dikkat edilmelidir ki burada ürünlerin hangi sınıflara ne kadar dağıtıldığı söz konusu değildir. Açmaz, çelişki doğrudan doğruya üretimin nesnel yapısı ve işleyişinin bir görünümüdür. Kapitalist toplumun daha bir dizi nesnel ilişkisinde benzer durumları gösteren Marx, kapitalizmin bütün sınıflı toplumlarda varolan çelişkilerin artık uzlaşmaz biçimde kendini gösterdiği bir üretim biçimi olduğunu söyler.

Hem ürün artışını nicel ve nitel boyutlarda sağlayan ve hem de işbölümü ve kafa-kol emeği çelişkisini ortadan kaldıran üretici güçleri yaratmak. Marksist sosyalist toplum teorisinin hedefi bu.

Ancak bu hedefin gerçekleştirilmesi ile «uzlaşmaz çelişki» aşılmış olur.

Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin kuruluş sürecine girilirken ortak yaklaşım ileri kapitalist toplumlardaki üretici güçler düzeyine varılmasını ilk etap sayıyor ve buraya varıldıktan sonra üretici güçlerin daha fazla geliştirilmesini amaçlıyordu. Bu gelişimin sonucunda işbölümünün ve kafa-kol emeği çelişkisinin aşılabileceği varsayılıyordu. Bu süreç içinde uygulanacak teknik eğitim ve kültürel geliştirme programları ile sözkonusu hedefe varılma koşullarının sağlanabileceği umulmaktaydı.

Ancak tarihî deney doğruladı ki, kapitalizmden devralınan üretici güçler, **niteliği gereği** işbölümünü ve kafa-kol emeği ayrımını zorunlu kılar. Bu devralınan üretici güçlerin gelişimi sözkonusu olguları daha da uç noktalara ulaştırır. Alınan öznel tedbirler son analizde etkisizdir.

Kapitalizmin gelişimini, gelişiminde izlediğimiz üretici güçler temel alınarak sosyalizm mümkün olamaz. Mülkiyet ilişkileri değiştirilebilir ama üretici güçlerin niteliği tarafından belirlenen üretim ilişkileri değiştirilmiş olamaz. Mülkiyet veya ürünlerin dağılımından alınan paya göre tanımlanan sınıflar özel mülkiyetin yasal-siyasal güçle ortadan kaldırılması ve dağılımın nisbî eşitlenmesi ile görünmez olurlar, ama asıl olarak üretim ilişkilerinden kaynaklanan sınıf konumları kalır. Bu konumlar arasındaki çelişki geçmişteki gibi ekonomik düzeyde kendini göstermeyebilir ama idarî-siyasî düzeylerde belki eskisinden daha da katı veya aşılmazlık izlenimi daha güçlü bir yöneten-yönetilen çelişkisi olarak açığa çıkar. Mülkiyete dayalı toplumsal hiyerarşi yoktur belki, ama işbölümünün kafa-kol emeği çelişkisinin kaynaklandığı üretim ilişkileri yeni tip bir hiyerarşiyi zorunlu kılar. Ekonomik değil ama toplumsal fonksiyonların değer sıralamasına göre oluşan bir hiyerarşi, kendini eskinin sınıf eşitsizlikleri kadar etkili biçimde duyurur.

Ama ekonomist yaklaşımın gözünde manzara hiç de böyle değildir. Bu yaklaşım, sosyalizmi mülkiyet ilişkilerinin değişimi ve üretilenlerin en «rasyonel» ve adil dağıtımı olarak anlamıştır. O, üretici güçlerin ve dolayısıyla üretim ilişkilerinin dönüşümü, böylece bir üretim tarzından nitelikçe değişik bir başkasına geçiş olarak düşünmemiştir sosyalizmi.

Birikim 30 - 31 / 41

Ama böyle bir «sosyalizm» anlayışına karşı Marx'ın diyecekleri vardır:

«Vülger sosyalizm (ve onun aracılığıyla demokrasinin bir fraksiyonu) burjuva iktisatçılarından, dağıtım üretim tarzından bağımsız bir şey sayma ve bu yüzden de sosyalizmin özünde dağıtım çerçevesinde dönüp dolaştığını hayal etme adettini miras almıştır.» (K. Marx, F. Engels, **Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi**, Sol Yayınları, s. 32, 2. Bas.)

Vülger (ekonomist) sosyalizm anlayışı, kapitalizmdeki çelişkilerin asıl kaynağının, kökeninin üretim tarzında tesbit edildiğini bir kenara bırakarak, bu çelişkinin, toplumun «üstyapısı» olan ekonomik, siyasal, hukukî, kültürel v.b. «düzeylere» yansımaları ile uğraşır. Kökeni nesnel üretim ilişkilerinde olan ve bu ilişki dönüşmedikçe varkalacak olan emek-sermaye çelişkisi, ekonomik düzeye ücret-kâr, toplumsal ilişkiler düzeyine işçi-kapitalist sınıf, siyasal düzeye yönetici-yönetilen çelişkisi v.b. olarak yansır. Şüphesiz bunlar üretim biçimi ile toplumsal yapı arasındaki bağın en genel ifadeleridir.

Yine kökeni üretim ilişkilerinde olan kafa-kol emeği çelişkisinin ortadan kaldırılması konusunda Stalin'in söylediklerine bakalım. Bilindiği gibi Marksizmin özel önemle eğildiği bir çelişkidir bu. Marx, sözkonusu çelişkinin son derece güç çözümlenir niteliğinden, hattâ aşılmasının imkânsız olduğu düşüncesinin köklülüğünden ötürü «kölece boyun eğilen» çelişki olarak niteler. Ve bu çelişki aşılmadan

komünizmi mümkün görmez.

Oysa Stalin'e göre bu çelişki, Sovyetler Birliği'nde 1952'den önce çözümlenmiştir. Nasıl çözümlendiğini ise şöyle anlatıyor:

«Kafa emeği ile kol emeği arasındaki zıtlığın ekonomik temeli, kol emekçilerinin kafa emeği temsilcileri tarafından sömürülmesidir. Kapitalist rejimde, iktisadî teşebbüslerde, kol emekçileri ile müdüriyet personeli arasındaki uçurumu herkes bilir. Gene bilinir ki bu uçurum, işçilerin düşman saydıkları müdüre, ustabaşıya, mühendise ve teknik personelin diğer temsilcilerine karşı hasmane tavırlarına sebebiyet vermiştir. Kapitalizmin ve sömürü düzeninin kaldırılması neticesi, kol emeği ile kafa emeği arasındaki çıkar zıtlığının yok edilmiş olacağı kolayca anlaşılr. Nitekim bizim sosyalist rejimimizde bu zıtlık fiilen ortadan kalkmıştır. Şimdi artık kol emekçileri ve müdüriyet personeli birbirine düşman değil, üretimin ilerlemesi ve daha iyi bir şekil alması ile candan ilgili, bir tek üreticiler topluluğunun üyeleri, birbirlerinin arkadaşları, dostlarıdır. Eski düşmanlıktan iz bile kalmadı.» (J. Stalin, **Sosyalist Ekonominin Meseleleri**, Sol Yayınları, s. 30.)

Şüphesiz bu yorum Marksizme ait değildir. Kruşçev, Sovyetler Birliği «komünizmin ikinci evresine geçmiştir» tezini ilan ederken Marksizme göre değil, Stalinizme göre konuşmaktadır.

(Devam Edecek)